

УДК 94(476)«19»

І. Г. Гушчынскі,
намеснік дэкана па вучэбнай рабоце факультэта дашкольнай адукацыі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка,
кандыдат гістарычных навук

СКАСАВАННЕ ІНСТЫТУТА МІРАВЫХ СУДДЗЯЎ У ПАЧАТКУ ХХ СТ. НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Артыкул прысвечаны скасаванню на тэрыторыі Беларусі інстытута міравой юстыцыі, які функцыянаваў тут з 1872 г. Паводле Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. функцыі міравых суддзяў пераходзілі да земскіх участкавых начальнікаў, гарадскіх суддзяў і павятовых членаў акруговага суда. На беларускіх землях дадзеныя заканадаўчы акт быў уведзены значна пазней: у Магілёўскай, Віцебскай і Мінскай губернях – у 1901 г., у Гродзенскай і Віленскай губернях – у 1904 г. Скасаванне інстытута міравой юстыцыі было звязана, па-першае, з яго неадпаведнасцю рэаліям самадзяржаўнага ладу, па-другое, з імкненнем урада ўзмацніць кантроль над вёскай за кошт надзялення ў ёй асобымі паўнамоцтвамі, у тым ліку ў сферы судаводства, маёнткавага дваранства, у якім улада ў той час бачыла сваю сацыяльную апору. Пытанні, звязаныя з рэалізацыяй Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. на тэрыторыі Беларусі, набылі дадатковую палітычную асаблівасць, што было абумоўлена асаблівасцямі нацыянальна-канфесійнай і сацыяльнай структуры насельніцтва, а таксама спецыфікай палітычнай сітуацыі ў краі.

Інстытут міравых суддзяў на тэрыторыі Беларусі быў уведзены ў 1872 г. у рамках рэалізацыі тут расійскай судовай рэформы 1864 г. У кампетэнцыю міравой юстыцыі ўваходзілі найбольш дробныя крымінальныя і грамадзянскія справы. Менавіта ў інстытуце міравога суда ў найбольш поўнай ступені вытрымліваўся прынцып аддзялення судовай улады ад выканаўчай, бо пасады міравых суддзяў былі выбарнымі. Аднак на практыцы выявілася, што міравая юстыцыя з'яўляецца чужародным элементам у механізме самадзяржаўнага ладу. Дзейнасць міравых суддзяў пачала падвяргацца крытыцы з боку адміністрацыйных улад, а таксама кансерватыўна настроенай часткі грамадства. У рэшце інстытут міравой юстыцыі быў скасаваны паводле Палажэння аб земскіх участкавых начальніках ад 12 ліпеня 1889 г. У гістарыяграфіі для вызначэння рэарганізацыі сістэмы мясцовага кіравання і суда ў адпаведнасці з дадзеным заканадаўчым актам устаяўся тэрмін «судова-адміністрацыйная рэформа 1889 г.». На тэрыторыю Беларусі гэты закон быў распаўсюджаны значна пазней – у 1901–1904 гг.

Некаторыя аспекты разглядаемай у артыкуле праблемы былі закрануты ў гістарыяграфіі савецкага перыяду: працах Ф. Р. Бялёвіча [1], С. М. Самбук [2]. З сучасных даследаванняў трэба адзначыць артыкулы С. А. Талмачовай [3] і В. С. Крапівіна [4], у якіх асвятляецца працэс падрыхтоўкі ўвядзення на тэрыторыі Беларусі Палажэння 12 ліпеня 1889 г. Аднак у гэтых працах увага ўдзяляецца галоўным чынам пытанням, звязаным з пераўтварэннямі ў сферы адміністрацыйнага кіравання вёскай. У той жа час тэма скасавання інстытута

міравых суддзяў у рамках правядзення судова-адміністрацыйнай рэформы 1889 г. бачыцца недастаткова даследаванай. Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца дэталёвае раскрыццё прычын першапачатковай затрымкі рэалізацыі Палажэння аб земскіх участкавых начальніках у Заходніх губернях, выяўленне матываў улады ў наступным распаўсюдзі яго на ўказаныя тэрыторыі, паказ розных меркаванняў ва ўрадавых колах па гэтых пытаннях, а таксама асвятленне падрыхтоўчых мерапрыемстваў да ўвядзення тут закона ад 12 ліпеня 1889 г. Гэта дазваляе істотна паглыбіць і абнавіць навуковыя веды аб становішчы беларускіх зямель у складзе Расійскай імперыі ў канцы XIX – пачатку XX ст., бо ў кантэксце разглядаемай праблематыкі выразна выявіліся такія аспекты палітыкі самадзяржаўя, як русіфікацыя краю праз яго прававую ўніфікацыю з унутранымі губернямі і пашырэнне рускага землеўладання, а таксама падтрымка маёнткавага дваранства праваслаўнага веравызнання, у якім улада бачыла сваю сацыяльную апору.

У 80-я гады XIX ст. інстытут міравога суда стаў аб'ектам шматлікіх нападак з боку адміністрацыйнай улады і грамадскіх дзеячаў кансерватыўна-ахоўчага лагера. Яго крытыкавалі за адсутнасць дастатковай колькасці годных людзей для абрання ў склад міравых суддзяў, нібыта ўхіленне іх ад працы (адсутнасць на працоўным месцы, працяглыя водпускі) і г. д. Аднак галоўнай прычынай гэтага была высокая ступень незалежнасці міравой юстыцыі ад адміністрацыйнай улады. У прэсе кансерватыўна-манархічнага кірунку канца 80-х гг. XIX ст. прама гаварылася аб тым, што ўсе дзяржаўныя ўстановы, у тым ліку органы суда, павінны знаходзіцца ў пастаяннай сувязі з «вярхоўным правадыром

народа" [5, с. 406]. Асабліва востра канфлікт паміж міравым судом і выканаўчай уладай праяўляўся пры вырашэнні міравымі суддзямі спраў, узбуджаных па ініцыятыве органаў паліцыі. Абвінавачванні ў іх нярэдка не мелі дастатковых падстаў, у выніку чаго выносіліся апраўдальныя прысуды, што выклікала раздражнёнасць адміністрацыі.

Незадаволенасць дзейнасцю міравых судоў у гэты час выказала і мясцовая адміністрацыя беларускіх зямель, нават нягледзячы на тое, што суддзі тут не выбіраліся, а прызначаліся ўрадам (дакладней, міністрам юстыцыі). Так, магілёўскі губернатар А. С. Дэмбавецкі ў сваёй справаздачы за 1884 г. пісаў: "Амаль усімі судовымі месцамі выяўляецца паблаглівасць да сялян у справах, якія ўзнікаюць з пазямельных іх адносін з землеўладальнікамі" (падаўляючая большасць такіх спраў разглядалася міравымі судамі). Імператар Аляксандр III зрабіў на гэтым пазнаку: "Гэта кепская тэндэнцыя, на якую звяртаю самую сур'ёзную ўвагу міністра юстыцыі". А на патрабаванні магілёўскага губернатара ў гэтай жа справаздачы вырашаць справы такога роду і выконваць судовыя рашэнні "адразу пасля ўчынення злычынства" цар напісаў: "Неабходна". Міністр юстыцыі М. А. Манасеін у сваіх тлумачэннях адзначаў, што не бачыць у дзейнасці судовых устаноў якойсьці асаблівай, непажаданай паблаглівасці да сялян і не лічыць неабходным прымаць на гэты конт асобныя меры, у прыватнасці – прыводзіць у выкананне прыгаворы міравых суддзяў да ўступлення іх у законную сілу [6, с. 387].

Крытыкаваў міравых суддзяў у сваёй справаздачы за 1884 г. і віцебскі губернатар В. М. Даўгарукаў, указваючы на "маруднае і падчас староннае" вырашэнне імі спраў. Міністр юстыцыі Манасеін вымушаны быў даваць тлумачэнні. У іх гаварылася аб тым, што губернатар Даўгарукаў зрабіў такія выказванні ў адрас міравых суддзяў грунтоўчыся на славесных скаргах, з якімі звярталіся да яго землеўладальнікі [6, с. 394]. Апошнія жадалі, каб справы аб пазямельных спрэчках былі перададзены з міраваго суда прадстаўніку ад дваран, як гэта было пры міравых пасрэдніках адразу пасля вызвалення сялян у 1861 г.

Ідэя скасавання інстытута міраваго суда знайшла адлюстраванне ў Палажэнні аб земскіх участкавых начальніках ад 12 ліпеня 1889 г., якое, з аднаго боку, рэфармавала сістэму мясцовага кіравання, а з іншага, уносіла значныя змены ў судовую сферу. У адпаведнасці з ім, а таксама выдадзеным у дадатак да яго законам ад 29 снеж-

ня 1889 г., кампетэнцыя былых міравых судоў размяркоўвалася наступным чынам. У сельскай мясцовасці большая частка спраў перадавалася на разгляд земскіх участкавых начальнікаў, якія сумяшчалі ў сабе судовыя і адміністрацыйныя функцыі і адносіліся да ведамства Міністэрства ўнутраных спраў, а ў гарадах і мястэчках – гарадскім суддзям, якія прызначаліся міністрам юстыцыі. Найбольш важныя крымінальныя і грамадзянскія справы з ліку тых, што раней падлягалі вырашэнню міравымі суддзямі, пераходзілі да павятовых членаў акруговага суда. Апеляцыйнай інстанцыяй для падачы скарг на рашэнні земскіх начальнікаў і гарадскіх суддзяў становіліся судовыя прысутнасці павятовых з'ездаў [7, 8]. Увогуле, выданне Палажэння аб земскіх участкавых начальніках і ліквідацыя выбарнага міраваго суда выглядае цалкам заканамерным. Ва ўмовах самадзяржаўнага ладу фактычна не маглі належным чынам функцыянаваць установы, самастойныя ў сваёй дзейнасці і незалежныя ад вярхоўнай улады.

Адразу ўводзіць у дзеянне Палажэнне аб земскіх участкавых начальніках на тэрыторыі заходніх губерняў урад, як і ў выпадку з судовай рэформай 1864 г., не вырашыўся. Матывы гэтага, відавочна, былі палітычнымі. Улады не маглі паставіць беларускіх сялян пад кантроль маёнткавага дваранства, сярод якога пераважалі памешчыкі рымска-каталіцкага веравызнання. Аднак ужо на пачатку 90-х гг. XIX ст. пытанне аб магчымасці распаўсюджвання на гэтыя землі Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. пачынае актыўна прапрацоўвацца ўрадам. Пры гэтым губернскія ўлады заходніх губерняў працягвалі скардзіцца на міравыя суды, якія бачыліся ім неэфектыўнымі ў барацьбе з правапарушэннямі сялян супраць памешчыцкай уласнасці (зямельнымі закупамі, патравамі лугоў, парубкамі лясоў і г. д.).

У 1893 г. Міністэрства ўнутраных спраў звярнулася да мінскага, магілёўскага і віцебскага губернатараў з прадпісаннем выказаць свае меркаванні па дадзеным пытанні. У атрыманых водзвах гаварылася, што гэта было б цалкам мэтазгодным [9, с. 366]. Аб неабходнасці распаўсюджвання інстытута земскіх участкавых начальнікаў на тэрыторыю яго губерні віцебскі губернатар В. М. Даўгарукаў пісаў і ў сваёй справаздачы за 1893 г. Яна разглядалася на паседжанні Камітэта міністраў у маі 1895 г., калі на імператарскі трон ужо ўзыйшоў Мікалай II, які зрабіў на дадзеным месцы справадачы пазнаку: "Ці не рана?". Пры гэтым цар кіраваўся тым, што на дадзенай тэрыторыі

была яшчэ недадатковая колькасць рускіх землеўладальнікаў, якія б маглі заняць пасады земскіх участкавых начальнікаў [10, с. 23].

Дадзенае пытанне было таксама закранута магілёўскім і мінскім губернатарамі (адпаведна, М. А. Зіноўевым і М. М. Трубяцкім) ва "Всеподданнейших отчётах о состоянии вверенных им губерний" за 1895 і 1896 гг. Прычым, калі першы засяродзіў сваю ўвагу на некаторых аспектах працы мясцовых сельскіх устаноў у сферы землеўпарадкавання, то другі абгрунтоўваў неабходнасць хутчэйшага ўвядзення інстытута земскіх начальнікаў тым, што яны "паставяць сельскіх жыхароў губерні ў межы законнасці". Насупраць гэтых слоў у справаздачы мінскага губернатара за 1896 г., якая слухалася на паседжанні Камітэта міністраў у снежні 1897 г., імператар Мікалай II зрабіў пазнаку: "Справядліва" [9, с. 367]. Такім чынам, да гэтага часу цар схіліўся да меркавання, што распаўсюджанне Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. прынамсі на тэрыторыю Магілёўскай, Віцебскай і Мінскай губерняў, было б мэтазгодным. Так, разглядаючы адпаведную справаздачу магілёўскага губернатара за той жа 1896 г. у сакавіку 1898 г., на словах "калі б увядзенне ў Магілёўскай губерні інстытута земскіх начальнікаў прызнавалася несвоечасовым" Мікалай II пазначыў: "Чаму? Насупраць", прычым слова "несвоечасова" было ім падкрэслена [10, с. 159].

Такім чынам, да канца 90-х гг. XIX ст. ажыццяўленне ідэі распаўсюджвання на заходнія губерні Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. становілася ўсё больш рэальным. У 1898 г. міністр унутраных спраў І. Л. Гарамыкін звярнуўся ў Дзяржаўны савет з адпаведнай прапановай [1, с. 93-94]. Але большасць яго членаў зноў пабаялася даручыць "моцную адміністрацыйную ўладу ў сельскіх мясцовасцях" заходніх губерняў мясцоваму дваранству, нават рускаму, лічачы яго недадаткова энергічным барацьбітом за ідэі самадзяржаўя, і выказалася супраць праекта закона [2, с. 98]. Міністр фінансаў С. Ю. Вітэ ўвогуле ставіў пад сумненне мэтазгоднасць існавання інстытута земскіх начальнікаў. Супраць яго распаўсюджвання на тэрыторыю беларускіх губерняў выступаў і міністр юстыцыі М. В. Мураўёў, якому не падабалася абмежаванне кампетэнцыі яго ведамства ў сферы мясцовага суда. Ідэю ўвядзення інстытута земскіх начальнікаў на тэрыторыі беларускіх губерняў актыўна адстойвалі мясцовыя губернатары, а таксама міністр унутраных спраў І. Л. Гарамыкін. У якасці аргументаў сваёй пазіцыі ён называў распаўсюджанасць тут парушэнняў

"чужых пазямельных правоў", адсутнасць у сялян павагі да ўласнасці памешчыкаў, што выклікала патрэбу ў моцнай адміністрацыйнай уладзе ў выглядзе земскіх начальнікаў [1, с. 95]. Гэтыя рознагалосці былі вырашаны рэзалюцыяй імператара ад 7 чэрвеня 1899 г., згодна з якой прымяненне да "Беларускага краю" Палажэння 12 ліпеня 1889 г. прызнавалася ў прынцыпе магчымым [9, с. 369].

Пытанне аб увядзенні ў заходніх губернях закона аб земскіх начальніках абмяркоўвалася на агульным сходзе Дзяржаўнага савета толькі ў 1900 г. [2, с. 98]. Такая затрымка была выклікана тым, што восенню 1899 г. на пасадзе міністра ўнутраных спраў І. Л. Гарамыкіна змяніў Д. С. Сіпягін, якому спатрэбіўся пэўны час, каб зрабіць сваё заключэнне адносна гэтай справы. Сам факт мэтазгоднасці распаўсюджвання закона ад 12 ліпеня 1889 г. на Мінскую, Віцебскую і Магілёўскую губерні ўжо сумневу не падвяргаўся [9, с. 387]. Пры гэтым спрэчкі выклікала прапанова аб выключэнні з юрысдыкцыі валаснога суда "некаторых разрадаў насельніцтва, пражываючага ў мястэчках". Размова ішла аб падсуднасці спраў паміж яўрэямі. 13 членаў Дзяржаўнага савета прапаноўвалі аднесці іх да кампетэнцыі земскіх начальнікаў. Гэта аргументавалася тым, што ў адваротным выпадку ў беларускіх губернях адбылося б "непажаданае прымяненне" ўлады апошніх [9, с. 378]. 38 членаў выказалася за падсуднасць такіх спраў валасным судам. 12 чэрвеня 1900 г. цар Мікалай II зацвердзіў меркаванне 13 членаў [9, с. 387].

Па гэтым законе ўвядзенне інстытута земскіх начальнікаў (адпаведна, ліквідацыя міравых судов) у Магілёўскай, Віцебскай і Мінскай губернях павінна было адбыцца 1 студзеня 1901 г. Аднак у канцы 1900 г. акрэслены тэрмін быў скарачэны. Цяпер гэта мусіла адбыцца не раней апошняй чвэрці 1901 г. [11, арк. 524]. Урэшце прыступілі да сваіх непасрэдных службовых абавязкаў земскія ўчастковыя начальнікі, гарадскія суддзі і павятовыя члены акруговага суда ў Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губернях з 1 кастрычніка 1901 г.

Практычна адразу ж пасля падпісання царом у чэрвені 1900 г. указа аб распаўсюджванні Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. на Мінскую, Магілёўскую і Віцебскую губерні ва ўрадавых колах пачало абмяркоўвацца пытанне аб яго ўвядзенні і на астатняй тэрыторыі Заходняга краю (у Віленскай, Ковенскай, Гродзенскай, Падольскай, Валынскай і Кіеўскай губернях). Галоўным правадніком гэтай ідэі з'яўляўся міністр

унутраных спраў. Прычым неабходнасць рэалізацыі тут судово-адміністрацыйнай рэформы 1889 г. абгрунтавалася перш за ўсё недасканаласцю тагачаснай сістэмы кіравання вёскай [12, с. 396].

Пытанне аб распаўсюджванні Палажэння аб земскіх участкавых начальніках на згаданыя вышэй губерні вырашалася на паседжанні агульнага схода Дзяржаўнага савета ў 1901 г. Меркаванні яго членаў кардынальна разыходзіліся. 34 члена (у тым ліку міністры фінансаў і юстыцыі адпаведна С. Ю. Вітэ і М. В. Мураўёў) з 53 выказаліся супраць увядзення закона ад 12 ліпеня 1889 г. у Віленскай, Ковенскай, Гродзенскай, Кіеўскай, Валынскай і Падольскай губернях. Сваю пазіцыю яны абгрунтавалі тым, што, на іх погляд, існаваўшы ў гэтых губернях сялянскія ўстановы ў цэлым спраўляліся з ускладненымі на іх абавязкамі, а пэўныя складанасці вынікалі з недастатковай колькасці міравых пасрэднікаў і абмежаванасці іх адміністрацыйных паўнамоцтваў. У цэлым пазітыўна імі ацэньвалася і дзейнасць міравых судов у гэтым рэгіёне: "Мясцовыя міравыя судзі, прызначаемыя ад урада, стаяць на вышыні сваёй задачы і здолелі здабыць давер насельніцтва" [12, с. 398]. У той жа час было выказана апасенне, што будучыя земскія начальнікі, не маючы спецыяльнай юрыдычнай падрыхтоўкі, не справяцца з той вялізнай масай спраў, якія ўзнікнулі ў той час у міравых судах краю ў сувязі з асаблівасцямі эканамічнага жыцця рэгіёну, а таксама вялікай колькасці пражываючых тут яўрэяў [12, с. 400]. Як і раней, вельмі важкай прычынай немагчымасці ўвядзення земскіх начальнікаў у краі называлася недастатковая колькасць тут рускага маенткавага дваранства [12, с. 399]. Астатнія 19 членаў Дзяржаўнага савета ідэю ўвядзення Палажэння 12 ліпеня 1889 г. на адзначанай тэрыторыі падтрымалі. Яны настойвалі на тым, што міравыя суды і сялянскія ўстановы не спраўляліся з задачамі абароны правоў уласнасці пры ўзнікненні аграрных сутыкненняў. Яны падкрэслівалі палітычнае значэнне будучага ўвядзення інстытута земскіх участкавых начальнікаў: "Блізкая да народа ўлада з'яўлялася б палезным правадніком рускіх дзяржаўных пачаткаў" [12, с. 400]. Што датычыць міравых судов, то іх дзейнасць адзначаныя члены Дзяржаўнага савета ацэньвалі скептычна: "Міравы суд звязаны з саблюдзеннем такой масы фармальнасцей, якая робіць яго для сельскага насельніцтва недаступным" [12, с. 403]. У якасці яшчэ аднаго аргумента ў абарону свайго пункту гледжання яны называлі неабходнасць уніфікацыі заканадаўства, якое

дзейнічала ў заходніх акраінах і ўнутраных губернях імперыі [12, с. 406].

8 чэрвеня 1901 г. Мікалай II, зацвердзіўшы меркаванне 19 членаў [12, с. 408], распаўрадіўся, па-першае, прызначыў неабходным распаўсюдзіць на Віленскую, Ковenskую, Гродзенскую, Кіеўскую, Валынскую і Падольскую губерні Палажэнне 12 ліпеня 1889 г., па-другое, міністрам унутраных спраў і юстыцыі прадставіць у Дзяржаўны савет прапановы адносна непасрэднага ажыццяўлення дадзеных пераўтварэнняў [13, с. 175]. У Дзяржаўным савеце ўзніклі спрэчкі па пытанні аб магчымасці фарміраваць склад земскіх начальнікаў выключна з мясцовых землеўласнікаў, а таксама аб тым, хто будзе іх непасрэдна прызначаць, міністр унутраных спраў і генерал-губернатар [13, с. 177-195]. Дадзеныя дыскусіі на пэўны час зацягнулі працэс прыняцця рашэння аб распаўсюджванні Палажэння 12 ліпеня 1889 г. на адзначаныя губерні. Адпаведны ўказ быў падпісаны Мікалаем II 8 чэрвеня 1903 г. [14].

Інстытут міравой юстыцыі на тэрыторыі Беларусі быў канчаткова скасаваны. Аднак сістэма судаўладкавання пасля ўвядзення Палажэння 12 ліпеня 1889 г. становілася даволі складанай, што было выклікана перш за ўсё заблытанасцю падсуднасці спраў, якія раней разглядаліся міравымі судовымі ўстановамі. Разам з некаторымі іншымі недахопамі гэта рабіла актуальным пытанне аб новай рэформе мясцовага суда ў Расійскай імперыі. Адпаведны закон быў прыняты III Думай 15 чэрвеня 1912 г. [15]. У адпаведнасці з ім зноў узводзіўся інстытут міравых судзіў, земскія участкавыя начальнікі пазбаўляліся судовых функцый, а валасныя суды, пасады гарадскіх судзіў і павятовых членаў акруговага суда скасоўваліся. На тэрыторыі Беларусі дадзены заканадаўчы акт павінен быў уступіць у дзеянне з 1 студзеня 1915 г., аднак у сувязі з падзеямі Першай сусветнай вайны гэтага не адбылося. Да дадзенага пытання звярнуўся ўжо Часовы ўрад, які 4 мая 1917 г. распаўсюдзіў закон ад 15 чэрвеня 1912 г. на Віцебскую, Магілёўскую і Мінскую губерні.

У цэлым, скасаванне інстытута міравой юстыцыі было звязана, па-першае, з яго неадпаведнасцю рэаліям самадзяржаўнага ладу, па-другое, з імкненнем урада ўзмацніць кантроль над вёскай за кошт надзялення ў ёй асобымі паўнамоцтвамі, у тым ліку ў сферы судаводства, маенткавага дваранства, у якім улада ў той час бачыла сваю сацыяльную апору. Што датычыць тэрыторыі Беларусі, то тут пытанні, звязаныя з рэалізацыяй Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г., набылі дадатковую палітычную афарбоўку. Рашэнне

ўлад першапачаткова не распаўсюджваць сюды яго дзеянне было абумоўлена колькасным дамінаваннем у структуры мясцовага маэнткавага дваранства асоб рымска-каталіцкага веравызнання, якія лічыліся палітычна нядобранадзейнымі. Разам з тым, увядзенне на беларускіх землях у 1901–1904 гг. судова-адміністрацыйнай рэформы 1889 г. абгрунтавалася ўрадам карыснасцю гэтага для справы інтэграцыі краю з унутранымі губернямі імперыі.

Спіс літаратуры

1. Белевич, Ф. Р. Ограничение судебной реформы 1864 года и введение земских начальников в Белоруссии / Ф. Р. Белевич // Материалы к IX конференции молодых учёных. Общественные науки / АН БССР; под ред. Т.С. Горбунова. – Минск, 1964. – С. 91–98.
2. Самбук, С. М. Политика царизма в Белоруссии во 2-й половине XIX века / С. М. Самбук. – Минск: Наука и техника, 1980. – 224 с.
3. Талмачова, С. А. Увядзенне закона аб земскіх начальніках у Беларусі / С. А. Талмачова // Весті БДПУ. Сер. 2, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2013. – № 4. – С. 11–15.
4. Крапівін, В. С. Падрыхтоўка да ўвядзення ў Мінскай губерні Палажэння ад 12 ліпеня 1889 г. аб участковых земскіх начальніках / В. С. Крапівін // *Архіварыус* : зб. навук.

SUMMARY

The article is devoted to abolition of the justices of the peace on the territory of Belarus at the beginning of the 20th century. This kind of court procedure was introduced here in 1872 as a part of Russian judicial reform of 1864. According to the law of July 12, 1889 the functions of justices of the peace were passed to zemstvo district chiefs, municipal judges and uyezd associate justices of circuit court. This legislative act was introduced in Belarusian-Lithuanian provinces much later: in Vitebsk, Mogilev, Minsk provinces – in 1901, in Grodno and Vilno provinces – in 1904. Abolition of the justices of the peace was the result of incompatibility of this law institute with autocratic system of The Russian Empire.

Статья сдана в редакцию 04.04.2014

УДК 001: [378-057.175:94](476)» 196/198

*П. А. Мацюш,
дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, загадчык навукова-даследчага сектара
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка,
кандыдат гістарычных навук*

**АСНОЎНЫЯ КІРУНКІ НАВУКОВАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКІХ
КАДРАЎ ГІСТОРЫКАЎ У СІСТЭМЕ ВНУ БССР (60-Я - 80-Я ГГ. XX СТ.)**

У артыкуле прааналізаваны асноўныя кірункі навуковай дзейнасці прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР. Аўтар прыходзіць да высновы, што, нягледзячы на адсутнасць альтэрнатыўны матэрыялістычнаму і партыйна-класаваму падыходам, прафесійная дзейнасць прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у 1960 - 1980-х гг. развівалася плённа і інтэнсіўна. Гэтаму садзейнічала ўзмацненне кадравага патэнцыялу кафедраў гісторыі, асабісты ўклад вучоных і педагогаў у развіццё гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі.

Асноўным патрабаваннем да любога навуковага даследавання з'яўляецца абгрунтаванне яго актуальнасці. Пры абгрунтаванні актуальнасці тэмы неабходна

паведам. і арт. Сер. Гісторыя. Архівазнаўства. Крыніцазнаўства / Дэпартамент па архівах і справаводства М-ва юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нац. гіс. архіў Беларусі. – Мінск, 2013. – Вып. 11. – С. 67–76.

5. Общие вопросы, возбуждаемые по поводу местной реформы // Вестник Европы. – 1888. – Т. 6. – С. 406–423.
6. Свод высочайших отметок по всеподданнейшим отчетам за 1881–1890 гг. – [СПб.]: Государственная типография, 1903. – 522 с.
7. ПСЭРИ. – Собр. 3. – Т. 9. – 1889. – № 6196.
8. ПСЭРИ. – Собр. 3. – Т. 9. – 1889. – № 6483.
9. Отчёт по делопроизводству Государственного совета за сессию 1891–1900 гг. – Т. 2. – СПб., 1900. – 882 с.
10. Свод высочайших отметок по всеподданнейшим отчетам за 1893 г. – [СПб.]: Государственная типография, 1895. – 117 с.
11. НГАБ. – Ф. 183. – Вп. 1. – Спр. 159. Указы сената и циркуляры Министерства юстиции 1893–1903 гг.
12. Отчёт по делопроизводству Государственного совета за сессию 1900–1901 гг. – СПб., 1902. – 906 с.
13. Отчёт по делопроизводству Государственного совета за сессию 1902–1903 гг. – Т. 1. – СПб., 1904. – VII, 762 с.
14. ПСЭРИ. – Собр. 3. – Т. 23. – 1903. – Отд. 1. – № 23106.
15. ПСЭРИ. – Собр. 3. – Т. 32. – 1912. – № 37328.

ўлічваць яе сацыяльную вартасць, якая вызначаецца не толькі суб'ектыўнымі памкненнямі даследчыка, але і інтарэсамі дзяржавы.